

การประเมินนโยบายสาธารณะด้วยความสุข*

วลัยพร รัตนเศรษฐ์**

บทนำ

กล่าวได้ว่า คนทั่วไปเมื่อมีทุกข์หรือสุข ก็มักคิดว่ามันเป็นเรื่องของตนเองและคนใกล้ชิดหรือคนที่เกี่ยวข้องกับเท่านั้น บางคนก็คิดว่าเป็นผลจากการกระทำของตนหรือเป็นผลจากความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีกับคนใกล้ชิด บางคนก็คิดว่าความสุขเป็นผลจากอิทธิพลของจิตวิทยาเรื่องงานและครอบครัว เพื่อนฝูง และเพื่อนร่วมงานเท่านั้น แต่อันที่จริงความสุขและความทุกข์ของเรานั้นถูกกำหนดจากแนวคิดและแนวทางของนโยบายไม่น้อย เรามีนโยบายแบบหนึ่งอาจทำให้บ้านเมืองรุ่งเรือง มั่งคั่ง ผู้คนมีเงินแต่คนไม่มีความสุข เราควรมีนโยบายที่ทำให้บ้านเมืองมั่งคั่ง ผู้คนมีชีวิตที่ดีขึ้นและมีความสุขด้วยน่าจะเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสมกว่า

ความสุข (Happiness) เป็นเป้าหมายสำคัญที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา นโยบายสาธารณะที่เป็นอยู่ในแต่ละประเทศต่างก็มุ่งหวังให้คนในชาติอยู่ดีกินดี ให้ประชาชนมีความสุขด้วยกันทั้งนั้น ประเทศในแต่ละประเทศอาจบรรลุความสุขของผู้คนในประเทศได้แตกต่างกัน สังคมทุกสังคมอาจมุ่งความสุขเหมือนกันแต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเป็นผลผลิตของกระแสการพัฒนาแบบตะวันตกที่เทคโนโลยี (technocrat) ในสมัยหนึ่งเชื่อว่าการเพิ่มรายได้ โดยการเพิ่มการผลิต เพิ่มการบริโภค เพิ่มการจ้างงาน และการมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดี จะนำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจ และความทันสมัย (modernity) ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบวัตถุนิยม (Materialism) และวิถีชีวิตแบบตะวันตก (western life style) จะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งตั้งแต่การพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติที่ 1 ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติที่ 7 ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศมาตลอด เพื่อนำเศรษฐกิจให้เดินไปตามกระแสโลก

* บทความนี้เรียบเรียงจากดัชนีชี้วัดเรื่องการประเมินนโยบายด้วยความสุข ซึ่งได้ผ่านการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์เรียบร้อยแล้ว โดยมีคณาจารย์ที่ปรึกษา 3 ท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร. อุทัย เลาหิวิเชียร รองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม มณีโรจน์ และศาสตราจารย์ ดร. เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ส่วนคณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ 5 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.กมล ทองธรรมชาติ รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ รองศาสตราจารย์ ดร. อุทัย

เลาหิวิเชียร รองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม มณีโรจน์ และศาสตราจารย์ ดร. เอนก เหล่าธรรมทัศน์

** นักศึกษาปริญญาเอก โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

หมายเหตุ : คำสำคัญ (key words) ได้แก่ (1) การประเมิน (2) นโยบายสาธารณะ (3) ความสุข

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ประเทศไทยได้นำเอาประสบการณ์และผลพวงที่เกิดจากการมุ่งเติบโตทางเศรษฐกิจและเดินสู่ความทันสมัยเท่านั้น มาปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาเสียใหม่ มีการรับแนวคิดการพัฒนากระแสทางเลือกที่มุ่งเน้นความสุขมวลรวมประชาชาติหรือ GNH (gross national happiness) ที่ประกาศโดยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุกแห่งราชอาณาจักรภูฏานเมื่อปี พ.ศ. 2515 (Thinley, 2005) และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังได้นำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่งพระราชทานแก่คนไทยเมื่อปี พ.ศ. 2533 มากำหนดแผนการพัฒนา เชื่อมโยงการพัฒนาด้วยความสุขเข้าด้วยกัน เปลี่ยนการวางแผนพัฒนาประเทศไทย ไปจากเดิมพอควร ดังปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ฉบับที่ 9 ที่เปลี่ยนมานั้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาควบคู่กับการประกาศใช้ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน และตัวแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2544 – 2549) ประเทศอยู่ใต้การนำของรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งได้กำหนดให้มีนโยบาย “ประชานิยม” ขึ้นอย่างแพร่หลาย ทำให้เนื้อหาและที่มาของแผนพัฒนาประเทศกับนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นแยกกันอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามนโยบายประชานิยมในรัฐบาลทักษิณ ได้รับความชื่นชอบจากประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากตารางต่อไปนี้

ตาราง 1

ร้อยละของประชาชน จำแนกตามนโยบายที่ชื่นชอบหรือเห็นว่าเป็นประโยชน์มากที่สุด

นโยบายที่ชื่นชอบหรือ เห็นว่าเป็นประโยชน์มากที่สุด	ประชาชนทั่วไป (ทั่วประเทศ)
รวม	100.0
การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด	32.5
หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาท รักษาทุกโรค)	23.2
หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)	3.0
บ้านเอื้ออาทร	1.4
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	16.8
การแก้ปัญหาคาใจความยากจน	2.1
พักชำระหนี้และลดภาระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย	6.1
นโยบายอื่น ๆ	12.5
ไม่ระบุ	2.4

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ (คัดลอกบางส่วนของตารางในรายงานสรุปการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลงานรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในรอบ 4 ปี พ.ศ.2547)

จะเห็นได้ว่านโยบายซึ่งสอบถามความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป(ทั่วประเทศ) ระบุว่านโยบายของรัฐบาลที่ชื่นชอบหรือเห็นว่าเป็นประโยชน์มากที่สุด คือ นโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ร้อยละ 32.5 นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (30 บาท รักษาทุกโรค) ร้อยละ 23.2 นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ร้อยละ 16.8 นโยบายพักชำระหนี้และลดภาระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย ร้อยละ 6.1 นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ร้อยละ 3.0 และอื่นๆ ซึ่งนโยบายทั้งหลายที่ประชาชนชื่นชอบเหล่านี้ นอกจากนโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแล้วทุกนโยบายถูกกล่าวขานว่าเป็นนโยบายประชานิยมทั้งสิ้น ซึ่งนโยบายประเภทนี้ ประสบความสำเร็จมากที่สุดทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในทางการเมืองหรือการเลือกตั้ง มันทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับเสียงท่วมท้น ได้ส.ส.เกือบครึ่งหนึ่งและกว่า ครึ่งหนึ่ง (377 คน) จากการเลือกตั้งเมื่อปี 2548 และยังสามารถปลูกเศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะเศรษฐกิจ “รากหญ้า” ได้ไม่ใช่น้อย ด้วยการที่รัฐบาลจับจ่ายภายใต้โครงการประชานิยมเป็นเงินถึงแปดแสนเก้าหมื่นล้านบาทหรือประมาณ 20% ของงบประมาณประจำปี จนกลายเป็นที่มาของความนิยมในตัวบุคคลคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรและพรรคไทยรักไทยเป็นอย่างสูง ต่อมา แม้ว่าไทยรักไทยจะถูกยุบและกลายเป็นพรรคพลังประชาชน หรือเพื่อไทยในเวลาต่อมา ความนิยมพรรคนี้ในหมู่ประชาชนจำนวนมากก็ยังไม่เสื่อมคลาย

แน่นอน มีผู้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายประชานิยมในหลายด้านเช่น นโยบายประชานิยมทำให้เศรษฐกิจเสื่อมทรุด เศรษฐกิจของประเทศชะลอตัว หรือประชานิยมทำให้ประชาชนไม่รู้จักรักตัวเอง รู้จักแต่รอรับผลประโยชน์จากนโยบายที่วัดเป็นตัวเงินได้ ดังนั้นคำถามที่น่าสนใจคือ คำถามแรก นโยบายประชานิยมทำให้ประชาชนมีความสุขจริงหรือไม่ และคำถามที่สอง มีนโยบายแบบใด ชนิดใดที่ทำให้ประชาชนมีความสุขได้ นำไปสู่ปัญหาของการวิจัยว่ามโนทัศน์ทางความสุขเป็นอย่างไร นโยบายสาธารณะสามารถทำให้ประชาชนมีความสุขหรือความทุกข์ได้หรือไม่ เราจะประเมินนโยบายสาธารณะด้วยความสุขได้หรือไม่ และนโยบายสาธารณะที่ทำให้ประชาชนมีความสุขจะมีลักษณะเช่นไร

ดังนั้น บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอคือ ประการแรก เสนอผลการศึกษาระดับแรกหาคำถามความรู้ในด้านการประเมินนโยบายสาธารณะในแง่ผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดเป็นความสุข ประการที่สอง คุณลักษณะของนโยบายที่สร้างความสุขให้กับประชาชนและประการสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลเรื่องนโยบายซึ่งจะนำความสุขมาให้แก่ประชาชนได้ดี

การศึกษาครั้งนี้แบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ในการนี้ใช้การค้นคว้าหนังสือและเอกสาร (documentary research) โดยตีความจากข้อมูลในแหล่งต่าง ๆ ซึ่งจะตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในการสังเคราะห์ความรู้ด้านความสุข ความสุขกับนโยบายสาธารณะ และการประเมินนโยบายด้านความสุข ซึ่งมโนทัศน์เชิงทฤษฎีที่ได้จากการสังเคราะห์นี้จะนำไปใช้ในการวิจัยสำรวจความคิดเห็นเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ต่อไป

2. การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) คือ เป็นการสำรวจวิจัยความสุขของประชาชนก่อนนโยบายสาธารณะ การหาลักษณะของนโยบายสาธารณะที่สร้างความสุขให้กับประชาชน ใช้การสำรวจความคิดเห็นโดยให้ประชาชนรายงานด้วยตนเอง (self-report) ว่าตนมีความสุขจากนโยบายประเภทใด เรื่องอะไร และอย่างไร ทั้งนี้การศึกษาใช้ประชากรในทุกภาครวม 75 จังหวัด ยกเว้นกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากรทั้งชายและหญิง ทั้งนี้เฉพาะผู้อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 2,400 ตัวอย่าง ทั้งในเขตเมืองและในเขตชนบท ในที่นี้เขตเมือง คือ เขตเทศบาล และเขตชนบท คือ นอกเขตเทศบาล จาก 5 ภาค ภาคละ 3 จังหวัด รวม 15 จังหวัด ภาคละ 480 คน หรือจังหวัดละ 160 คน

ภายหลังการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กับสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณมาสังเคราะห์รวมเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย รวมทั้งข้อเสนอแนะของประชาชนเสนอว่านโยบายแบบใดลักษณะใดที่ทำให้มีความสุข ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามทั่วประเทศ นำมาประมวลผลสมผสานจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในแหล่งอื่นๆอีก เช่นบทความ งานวิจัย โทททัศน์ การสัมภาษณ์ เป็นต้น และสังเคราะห์ขึ้นใหม่ เพื่อหาว่านโยบายที่ทำให้ประชาชนมีความสุข ควรมีลักษณะเช่นไร

การศึกษาครั้งนี้เปรียบเทียบนโยบาย 3 ประเภทด้วยกันคือ

ประเภทหนึ่ง นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้กับประชาชนในตำบลหมู่บ้าน เช่นถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น

ประเภทสอง นโยบายประชานิยม (ในที่นี้หมายถึง 3 นโยบาย คือ นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบายพักชำระหนี้และลดภาระหนี้เกษตรกร)

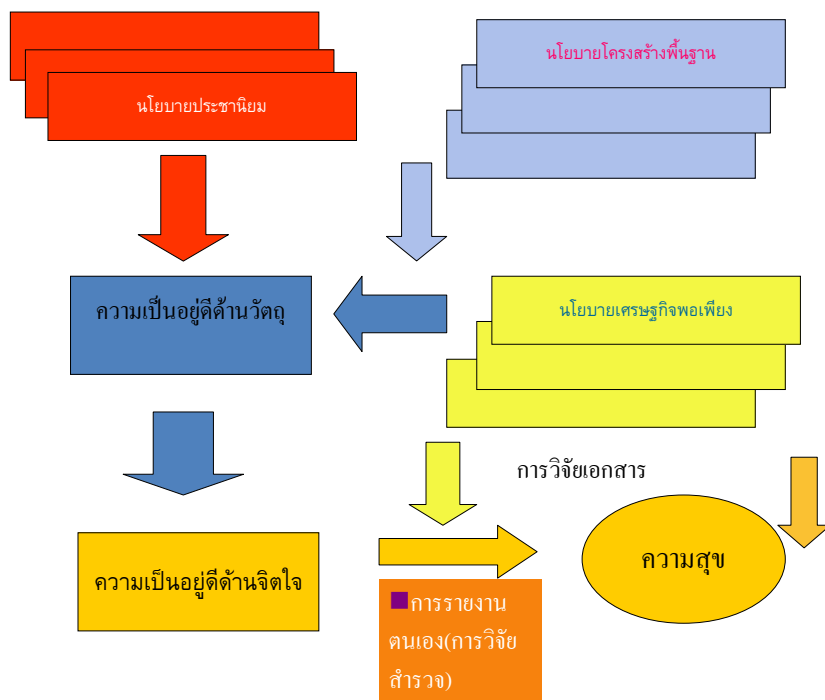
ประเภทสาม นโยบายที่เน้นการพึ่งตนเอง เน้นชุมชนเข้มแข็งและการมีเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะแนวทางพระราชดำรินิหลวง คว้าว่าประชาชนมีความสุขจากนโยบายทั้งสามประเภทแตกต่างกันอย่างไร

เกณฑ์ที่ใช้การเลือกนโยบาย

การเลือกนโยบายประชานิยมมาจากข้อมูลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วประเทศ ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2547) ในรายงานสรุป การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลงานรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในรอบ 4 ปี พ.ศ. 2547 ซึ่งสอบถามความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป (ทั่วประเทศ) ระบุว่า นโยบายของรัฐบาลที่ชื่นชอบหรือเห็นว่า เป็นประโยชน์มากที่สุด คือ นโยบายการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด ร้อยละ 32.5 นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (สามสิบบาทรักษาทุกโรค) ร้อยละ 23.2 นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ร้อยละ 16.8 นโยบายพักชำระหนี้และลดภาระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย ร้อยละ 6.1 นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ร้อยละ 3.0 และอื่น ๆ จะเห็นได้ว่านโยบายที่ประชาชนชื่นชอบเหล่านี้นอกจากนโยบายการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแล้วทุกนโยบายถูกกล่าวขานว่า เป็นนโยบายประชานิยมทั้งหมด ซึ่งชี้ให้เห็นว่านโยบายที่ประชาชนมีความพอใจมากที่สุดล้วนเป็นนโยบายประชานิยมทั้งสิ้นและผู้วิจัยจึงนำนโยบายที่ได้รับความชื่นชอบมากที่สุดทั้ง 3 นโยบายมาศึกษา

การเลือกนโยบายเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง แนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนโยบายในแนวนี้นี้แม้ว่าจะถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 แต่ไม่ได้มีการสนับสนุนมากนักในสมัยนั้น รวมทั้งไม่มีการสำรวจความคิดเห็นในขณะนั้นไว้ เช่นนโยบายประชานิยม

สำหรับการเลือกนโยบายโครงสร้างพื้นฐานมาเปรียบเทียบกับนั้นเป็นเพราะ นโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลทุกรัฐบาลในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา และการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่อนโยบายนี้ในระดับที่สูงกว่าร้อยละ 69 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาเปรียบเทียบโดยให้ประชาชนรายงานว่า มีความสุขจากนโยบายประเภทนี้เพียงใดด้วย

ภาพที่ 1 กรอบความคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาผ่านการตีความของผู้วิจัย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและแบบการรายงานตนเองใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้ยังได้ใช้สถิติเชิงอนุมานการวิเคราะห์ด้วยทีทดสอบและการวิเคราะห์การผันแปร (Analysis of Variance, ANOVA)

อย่างไรก็ดีขั้นตอนในการศึกษาของการวิจัยในครั้งนี้สามารถอธิบายได้ตามภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 ขั้นตอนในการศึกษา

ข้อจำกัด

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยบุกเบิกในการนำความคิดความสุขมาใช้ในการประเมินนโยบายสาธารณะ ซึ่งยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ยังต้องการวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ทั้งในเชิงแนวคิดและระเบียบวิธีต่อไป การศึกษาสำรวจนี้มีข้อจำกัดอยู่บ้างในบางประเด็นที่ประชาชนบางคนไม่สามารถแยกความพึงพอใจกับความสุขที่แท้จริงได้ นอกจากนี้ความสับสนระหว่างเรื่องประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองในขณะที่ดำเนินการสำรวจซึ่งส่งผลกระทบต่องานวิจัย อาจทำให้การตีความผลการศึกษาไม่ชัดเจนในบางประเด็น

ข้อค้นพบของการศึกษา ขอนำเสนอในสามประเด็นด้วยกัน คือ

ประเด็นแรก การสังเคราะห์องค์ความรู้ความสุขและการประเมินนโยบาย

เนื่องจาก มีมโนทัศน์ที่หลากหลายเกี่ยวกับความสุข การตีความและสังเคราะห์ได้ข้อสรุปเบื้องต้น มโนทัศน์เรื่องความสุขกับการประเมินนโยบาย ในสามประเด็นด้วยกัน คือ

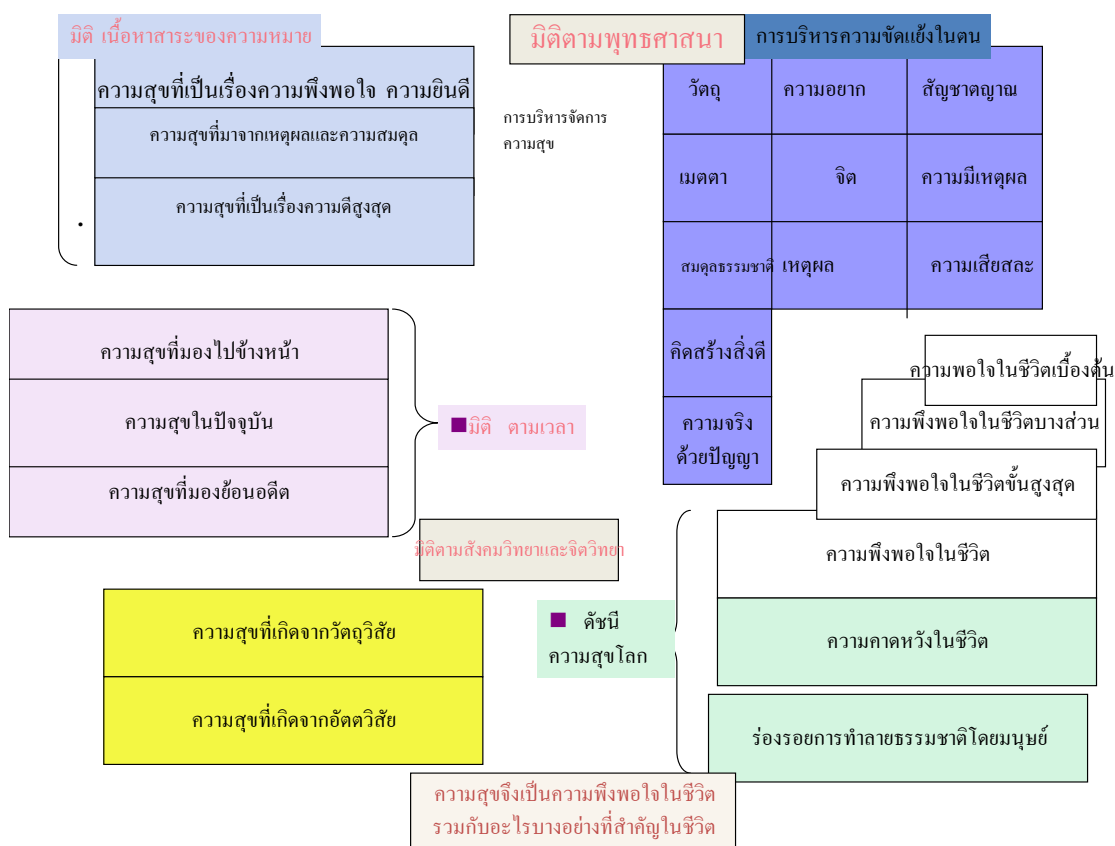
- สังเคราะห์นิยามหรือความหมายของความสุข
- สังเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงมโนทัศน์ของแนวคิดความสุข กับนโยบายสาธารณะ

- สังเคราะห์ความสุขสามารถวัดได้หรือไม่และความสุขที่เกิดจากนโยบายสาธารณะสามารถวัดได้หรือประเมินผลได้หรือไม่

สังเคราะห์นิยามหรือความหมายของความสุข

ในประเด็นแรกผู้วิจัยจัดมุมมองความสุขไว้ 4 มุมมอง ได้แก่ มุมมองที่หนึ่ง ความสุขแบ่งตามเนื้อหาสาระ มุมมองที่สอง ความสุขจากการมองตามเวลา มุมมองที่สาม ความสุขที่แบ่งตามสังคมวิทยาและจิตวิทยา ที่มาแห่งความสุข มุมมองที่สี่ ความสุขในทางศาสนา ซึ่งเน้นความสุขในทางพระพุทธศาสนา

โดยนำเสนอเป็นแผนภาพรวมของการสังเคราะห์แนวคิดความสุขได้ดังนี้

ภาพที่ 3 แผนภาพรวมของการสังเคราะห์แนวคิดความสุข

มุมมองความสุขแบ่งตามเนื้อหาหรือสาระ ในมุมมองดังกล่าวได้ให้ความหมายของความสุขไว้ 3 ความหมาย ได้แก่ (1) ความสุขที่เป็นความพึงพอใจ หรือ good is pleasure (2) ความสุขที่เป็นผลผลิตของการไถ่ตรอง มีเหตุผล การประนีประนอมของความขัดแย้งในตนเอง หรือ good is reason และ (3) ความหมายสุดท้ายความสุขที่หมายถึง ความสุขที่เป็นความดีสูงสุดหรือ good is virtue

1. ความสุขที่เป็นความพึงพอใจ (good is pleasure) เป็นแนวคิดของสำนักที่เรียกว่า ฮีโดนิซึม (Hedonism) ซึ่งอริสโตเติล (Aristipus) และอีพิคิวรัส (Epicurus) เน้นที่ความยินดี ความพอใจตามความปรารถนา ซึ่งเป็นความสุขระยะสั้น ๆ เน้นสิ่งที่ได้รับจากภายนอก และความสุขเช่นนี้สามารถวัดได้ ซึ่งมีการพัฒนาการวัดด้วยเทคนิคเชิงปริมาณ (quantitative method) การใช้การรายงานตนเองหรือ self-report questionnaire และใช้การสังเกต (observation) เช่น การยิ้มที่จริงใจเป็นสุขแบบดัชเชน สไมล์ (Duchene smile) เป็นต้น จากแนวคิดดังกล่าวทำให้สำนักประโยชน์นิยม (utilitarianism) นำแนวคิดนี้มาปรับใช้ในการวัดความสุขในปัจจุบัน โดยศึกษาในประเด็นเงื่อนไขภายนอกต่าง ๆ ที่สร้างความสุข อรรถประโยชน์ที่ได้รับ อีกทั้งในปัจจุบันจะศึกษาการวัดความพึงพอใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มองว่าเป็นความสุข

วินโฮเฟิน (Veenhoven) (2004) นักวิชาการด้านความสุขที่มีชื่อเสียงชาวเนเธอร์แลนด์แห่งมูลนิธิเศรษฐศาสตร์ใหม่ (new economics foundation) ทำการวัดระดับของความสุข และความพึงพอใจในการศึกษาเกี่ยวกับความสุขในปัจจุบันด้วยวิธีการวัดซึ่งมีรากฐานจากความสุขในความหมายนี้เช่นกัน นอกจากนี้ Happy Planet Index, World Data Base ก็ได้นำความหมายนี้มาใช้ด้วยเช่นกัน สำหรับในประเทศไทย การศึกษาเรื่องความสุขชุมชนของเอแบคโพลล์ และการสำรวจความสุขของประชาชนกรุงเทพของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์หรือธุรกิจบัณฑิตโพลล์ ก็ศึกษาจากหลักคิดดังกล่าวตามความหมายแรกทั้งสิ้น

2. ความสุขที่เป็นผลผลิตของการไตร่ตรอง มีเหตุผล การประนีประนอมของความขัดแย้งในตนเอง หรือ good is reason การให้ความหมายนี้มาจากแนวคิดของเพลโต (Plato) แนวคิดนี้เน้นที่การปรองดองความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเริ่มจากตัวคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม หรือที่เรียกว่า Harmonize conflicting ความสุขตามความหมายนี้ต้องอาศัยการไตร่ตรอง ใช้เหตุผลและผล มีการรับข้อมูล ใช้ระยะเวลาพอสมควร โดยมีเทคนิควิธีการวัดความสุขในการมีเหตุผลเช่นนี้ทั้งเทคนิคแบบเชิงปริมาณและเทคนิคเชิงคุณภาพ ความหมายความสุขดังกล่าวนี้ กรมสุขภาพจิตได้นำมาปรับใช้โดยศึกษาในประเด็นการจัดการความสุขหรือ happiness management นอกจากนี้การศึกษาความสุขมวลรวมในปัจจุบันที่สหรัฐอเมริกา กำลังศึกษาเรื่องความสุขจากความหมายในแบบที่สองเช่นกัน

3. ความสุข ที่หมายถึง ความสุขที่เป็นความดีสูงสุดหรือ good is virtue การให้ความหมายนี้มาจากแนวคิดของอริสโตเติล, อไควนัส และออกัสติน (Aristotle, Aquinas and Augustine) โดยเน้นที่การกระทำที่ดีที่สุด (excellent activity) เป็นความสุขที่มีรากฐานของความถูกต้อง ความสมดุลของชีวิตที่มีปรัชญาและศาสนาผสมผสานอยู่ด้วย จากแนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการวัดความสุขของกรมสุขภาพจิต สำนักสังคมและมานุษยวิทยา สำนักการพัฒนาที่ยั่งยืน ความสุขมวลรวมรวม และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้นำแนวคิดนี้มาปรับใช้ ในการสร้างความสุขแก่คนทั่วไป การสร้างความสุขด้วยตนเอง การสร้างความสมดุลของการพัฒนาทั้งกายและใจ หรือธรรมชาติพร้อม ๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม

มุมมองความสุขจากมองตามเวลา ในมุมมองดังกล่าวได้ให้ความหมายของความสุขไว้ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ (Ng & Ho, 2006, p. 194)

1. การมองความสุขที่ไปข้างหน้า ในอนาคตซึ่งยังมาไม่ถึง (happiness prospective)
2. การมองความสุขที่กำลังเป็นหรืออยู่ในกระบวนการในปัจจุบันหรือ here and now (happiness in process)
3. การมองความสุขที่ย้อนหลัง เป็นการย้อนคิด (happiness retrospective) ซึ่ง นีกและโฮ (Ng and Ho, 2006) มองว่าการมองความสุขย้อนหลังนี้สำคัญหากไม่มีความพยายามที่จะให้เกิดความสุขมาแต่อดีตก็จะไม่เกิดความสุขในปัจจุบันหรืออนาคตซึ่งขึ้นอยู่กับ การบรรลุผลสำเร็จของแต่ละคน (self-achievement) ด้วย

ตามความหมายนี้มองว่า ความสุขใน อดีต ปัจจุบัน และอนาคตมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา มนุษย์มีความสุขที่ต่อเนื่องส่งผลต่อกันทั้งภายในตนและผู้คนรอบข้าง ในสังคม มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความสุขเกิดจากการสร้างภาวะทางบวกแก่จิตใจให้มากขึ้นและลดภาวะทางลบแก่จิตใจให้น้อยลง

มุมมองความสุขความสุขที่แบ่งตามสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่มาแห่งความสุข มุมมองนี้แบ่งความหมายของความสุขไว้ 2 ลักษณะ ได้แก่ (เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์, 2550, หน้า 3-5)

1. ความสุขที่เป็นวัตถุหรือสิ่งที่เป็นปัจจัยภายนอกตัวมนุษย์ (objective happiness) เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ความสุขทางกายภาพซึ่งสามารถวัดได้ด้วยการสอบ- ความคิดเห็น
2. ความสุขที่เกิดจากภายใน หรือ subjective happiness มีเทคนิควิธีการวัดแบบ-การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview)

มุมมองความสุขในทางศาสนา ซึ่งเน้นความสุขในทางพุทธศาสนา มุมมองความสุขในพุทธศาสนาแบ่งได้เป็นกรอบ 2 กรอบ คือ ความสุขที่เกิดจากปัจจัยภายในและความสุขที่เกิดจากปัจจัยภายนอก โดยแบ่งความสุขเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นทรมาน ชั้นดี และชั้นดีเลิศ โดยเน้นที่ความสุขสูงสุดที่มีความดีและศาสนาเป็นรากฐาน สามารถวัดได้จากเทคนิคเชิงคุณภาพ และมีสำนักที่นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ คือ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์แห่งการเพ่งพินิจ (contemplative science) และศาสตร์แห่งการรับรู้ (cognitive science) มีประเด็นการศึกษาโดยมีทัศนคติในการมองโลก การสร้างสมดุลแห่งการรับรู้ ความเข้าใจอารมณ์ และความรู้สึกรู้สึก

กล่าวโดยสรุป การสังเคราะห์นิยามความสุข สุขเป็นได้ทั้งผลลัพธ์ของการรับรู้หรือมีประสบการณ์ในสภาวะต่าง ๆ หรือจากปัจจัย-ภายนอกต่าง ๆ หรือ มองความสุขเป็นเรื่องจากการเข้าใจและทำใจ เป็นอะไรที่เกิดภายในจิตใจตนก็ได้ นอกจากนี้ความสุขเป็นวิธีการตีความโลกด้วย การมองหรือทัศนคติที่มีต่อสิ่งภายนอก ซึ่งเราอาจเปลี่ยนแปลงโลกได้ยากและไม่มาก แต่การเปลี่ยนการมองโลกสามารถทำได้ตลอดเวลา การตีความ การมองโลกทั้งดวงมีได้ในทุกขณะจิตนั้นใด ความสุขย่อมเกิดได้ตลอดเวลาอันนั้น

สังเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงมโนทัศน์ของแนวคิดความสุข กับนโยบายสาธารณะ

ผู้วิจัยขอสรุปการสังเคราะห์ในประเด็นนี้ว่านโยบายสาธารณะสามารถสร้าง หรือกำหนดความสุขหรือความทุกข์ให้กับประชาชนได้¹ โดยอาจทำให้ผู้ที่ได้รับอรรถประโยชน์ มีความสุขและทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายมีความทุกข์ในลักษณะฝ่ายหนึ่งได้และฝ่ายหนึ่งเสียหรือที่เรียกว่าผลลัพธ์รวมเท่ากับศูนย์ (zero-sum) หรือนโยบายอาจทำให้ทุกกลุ่มได้รับอรรถประโยชน์เช่นเดียวกันในลักษณะของการได้ทุกฝ่าย (win-win) หรือบางนโยบายไม่ได้ทำให้ คนบางกลุ่มมีความรู้สึกใด ๆ เลยก็มี

ผู้วิจัยเชื่อว่าความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะและแนวคิดความสุขนั้นอยู่บนพื้นฐานที่เรจะสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยากนัก เมื่อความสัมพันธ์ของนโยบาย-สาธารณะและแนวคิดความสุขดังกล่าวมีจริง (ข้อสรุปเชิงทฤษฎี) เราจะวัดความสุขจากนโยบายได้หรือไม่และวัดโดยวิธีอะไร ซึ่งนำไปสู่การสังเคราะห์ในประเด็นสุดท้ายต่อไป

สังเคราะห์ความสุขสามารถวัดได้หรือไม่และความสุขที่เกิดจากนโยบายสาธารณะสามารถวัดได้หรือประเมินผลได้หรือไม่

การวัดความสุขที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ในการประเมินนโยบายด้วยความสุข หากพิจารณาตามประเภทหรือเกณฑ์แล้วจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับการประเมินผลที่ใช้เกณฑ์ความเหมาะสม² (appropriateness) เพราะ เป็นการพิจารณาถึงผลลัพธ์ว่า เป็นที่พึงปรารถนาหรือวัตถุประสงค์ของนโยบายว่ามีคุณค่าจริงหรือไม่ หรือดูว่าผลลัพธ์ที่ประเมินมีคุณค่าหรือคุ้มค่าหรือไม่ หรืออธิบายเพิ่มเติมว่าการประเมินผลโดยใช้เกณฑ์ความเหมาะสม ดูว่าจะไรก็ตามที่ทำให้ประชาชนได้รับสิ่งที่เป็นคุณค่าและเหมาะสมกับเขาหรือไม่ ในการวิจัยนี้เราประเมินว่านโยบายหนึ่ง ๆ ส่งผลให้ประชาชนมีความสุขเพียงใด ซึ่งความสุขเป็นผลลัพธ์ที่มีคุณค่าสูงสุด และเป็นการเหมาะสมที่ประชาชนทุกคนในสังคมสมควรได้รับ

¹ งาน Layard เห็นเช่นเดียวกับ Bentham และ Mill ว่าสังคมที่ดีที่สุด คือ สังคม ที่มีความสุขมากที่สุด ดังนั้น นโยบายสาธารณะควรมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสุข และลดความทุกข์ให้มากที่สุด นโยบายสาธารณะมีผลต่อการลดความทุกข์ได้มากกว่าการสร้างความสุข เนื่องจากสาเหตุของความทุกข์และการจัดทุกข์มันเห็นได้ง่ายกว่า นโยบาย-สาธารณะจึงควรมุ่งไปที่กลุ่มคนที่มีความทุกข์ในสังคมซึ่งสังคมจะมีความสุขเพิ่มขึ้นยกเว้นคนในสังคมมีเป้าหมายร่วมกันว่าต้องการให้สังคมมีความสุขเพิ่มขึ้น เนื่องจากความสุขของคนขึ้นกับพฤติกรรมของผู้อื่น ๆ ถ้าทุกคนยอมรับเป้าหมายของความสุขในสังคมก็จะสามารถร่วมกันจัดระบบของสังคม ให้เกิดประโยชน์สาธารณะขึ้นได้

² W. N. Dunn, 1994, *Public Policy Analysis an Introduction* (p. 405), Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

ผู้วิจัยจึงใช้มุมมองความสุขแบบอรรถประโยชน์ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการใช้แบบสอบถาม ที่ให้ประชาชนบอกด้วยตนเองว่ามีความสุขจากนโยบายหรือไม่ ในระดับใด ในที่นี้ใช้การรายงานตนเอง³หรือ Self-report

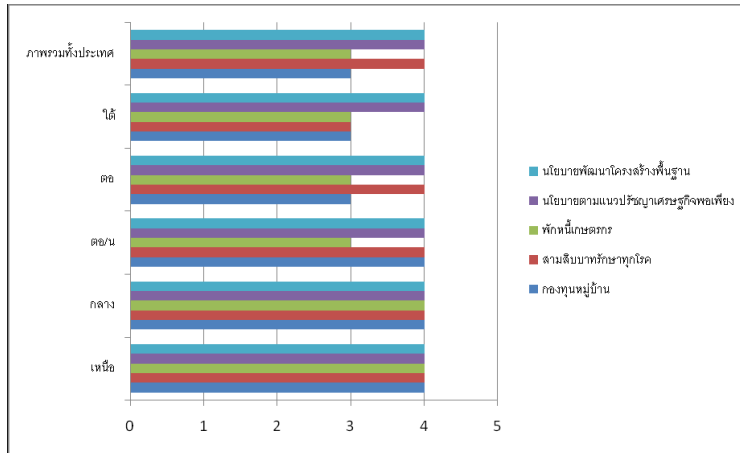
การสำรวจวิจัยความสุขของประชาชนต่อนโยบายสาธารณะ

จากการศึกษาประชากรในทุกภาครวม 75 จังหวัด ยกเว้นกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีประชากรทั้งชายและหญิง ทั้งนี้เฉพาะผู้อายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 2,400 ตัวอย่าง ทั้งในเขตเมืองและในเขตชนบท ในที่นี้เขตเมือง คือ เขตเทศบาล และเขตชนบท คือ นอกเขตเทศบาล จาก 5 ภาค ภาคละ 3 จังหวัด รวม 15 จังหวัด ภาคละ 480 คน หรือจังหวัดละ 160 คน พบว่า

ภาพรวมในระดับประเทศ ผู้ตอบแบบสอบถามให้การยอมรับมากต่อนโยบายทั้งสามกลุ่ม ซึ่งได้แก่ กลุ่มนโยบายประชานิยม (คือ นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค(หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า) นโยบายพักหนี้เกษตรกร) กลุ่มนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ กลุ่มนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่ง ต่างก็ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั้งสิ้น และทุกกลุ่มนโยบาย มีประชาชนรายงานว่ามีความสุขกับนโยบายนั้น ๆ ทั้งสิ้น โดยกลุ่มนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้านโครงสร้างพื้นฐานมีระดับรายงานจากประชาชนว่ามีความสุขสูงสุดคือ 5.26 และเมื่อเรียงลำดับความสุขพบว่านโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีผู้ตอบแบบสอบถามเลือกว่าเป็นนโยบายที่ทำให้ตนมีความสุขมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คิดเป็นจำนวน 513 คน หรือร้อยละ 28.69 นโยบายสามสิบบาทรักษาทุกโรคเป็นอันดับ 2 คิดเป็นจำนวน 405 คน หรือ 22.69 นโยบายปราบปรามยาเสพติดเป็นจำนวน 306 หรือร้อยละ 17.14 นโยบายการศึกษาเป็นจำนวน 291 คนร้อยละ 16.30 และนโยบายกองทุนหมู่บ้านเป็นจำนวน 270 คน ร้อยละ 15.30

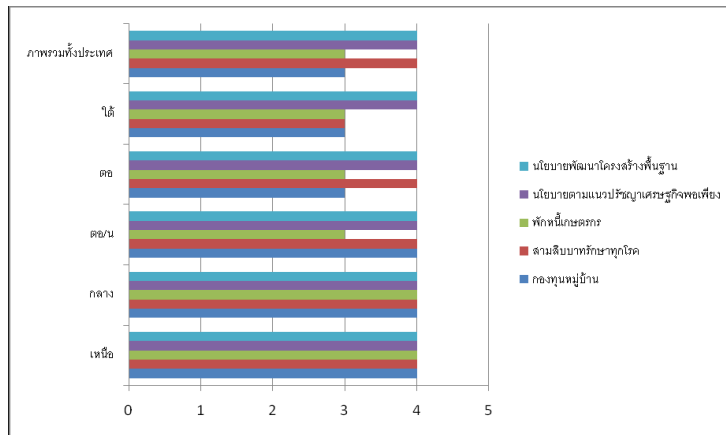
ผลการศึกษาด้านการยอมรับนโยบาย และระดับความสุขจากนโยบาย แสดงในภาพที่ 4 และ 5 ดังนี้

³ Arthur C.Brooks, C. A.,2008. *Gross national happiness*. New York:, Basic Books.

ระดับการยอมรับนโยบาย น้อย → มาก

ภาพที่ 4 ระดับการยอมรับนโยบายต่างๆ ของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง ภาพรวมและรายภาค

ระดับความสุ่ชอบนโยบาย น้อย→มาก

ภาพที่ 5 ระดับความสุ่ชอบนโยบายต่างๆของประชาชนกลุ่มตัวอย่าง ภาพรวมและรายภาค

ในระดับภาค มีความแตกต่างกันในการรายงานความสุ่ชอบนโยบายอยู่บ้าง เช่น ผู้ตอบแบบสอบถามในภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสุ่ชอบนโยบายกองทุนหมู่บ้าน แต่ภาคตะวันออกและภาคใต้ไม่รู้สึสุ่ชอบหรือทุ่ชอบนโยบาย สำหรับกลุ่มนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ตอบแบบสอบถามในภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคเหนือ และภาคใต้มีความสุ่ชอบนโยบาย สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือรายงานตนเองว่ามีความสุ่ชอบมากกับนโยบายนี้ ในส่วนของนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้านโครงสร้างพื้นฐาน ผู้ตอบแบบสอบถามในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้มีความสุ่ชอบนโยบาย สำหรับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสุ่ชอบมากกับนโยบาย เป็นต้น

ยิ่งกว่านั้นยังพบว่าในกลุ่มจังหวัดที่มีเศรษฐกิจสูงเช่นจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดภูเก็ต ฯลฯ กลุ่มจังหวัดที่มีเศรษฐกิจปานกลางเช่นจังหวัดนครพนม จังหวัดลำปาง ฯลฯ และกลุ่มจังหวัดที่มีเศรษฐกิจต่ำกว่าปานกลางเช่นจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดน่าน ฯลฯ ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มมีความสุ่ชอบจากทุกนโยบายไม่แตกต่างกัน

นัก แต่กลุ่มจังหวัดที่เศรษฐกิจสูงและกลุ่มจังหวัดเศรษฐกิจต่ำกว่าปานกลางมีความสุขมากกับนโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ผู้วิจัยมีการค้นพบอื่นที่ไม่ใช่วัตถุประสงค์ในการวิจัยแต่แรก ผู้วิจัยพบว่าหากพิจารณาแง่มุมในรายละเอียดของความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างของประเด็นเรื่องเพศ พื้นที่ทางเศรษฐกิจ พื้นที่ในเขตและนอกเขตเทศบาล การตอบแบบสอบถามของการรายงานว่าตนมีความสุขจากนโยบายนั้น มีความน่าสนใจและเป็นที่น่าสนใจอยู่หลายประการ

ประการแรก การสำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในเพศชายและเพศหญิง ต่างมีความรู้สึกสุขในนโยบายต่างๆไม่แตกต่างกัน ทั้งนโยบายประชานิยม นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจด้านโครงสร้างพื้นฐาน นโยบายเศรษฐกิจ ยกเว้นเพศชายที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความรู้สึกสุขจากนโยบายต่างๆมากกว่าเพศหญิง

ประการที่สอง พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจสูง มีความรู้สึกสุขต่อนโยบายประชานิยมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจปานกลาง และต่ำกว่าปานกลาง ส่วนความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อนโยบายโครงสร้างพื้นฐานนั้น ไม่มีความแตกต่างกันตามพื้นที่เศรษฐกิจ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจสูง มีความรู้สึกสุขต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจปานกลาง และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจปานกลาง มีความรู้สึกสุขต่อนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงน้อยกว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจต่ำกว่าปานกลาง

และประการสุดท้าย การรายงานความรู้สึกสุขที่มีต่อนโยบายต่างๆยังมีความแตกต่างตามพื้นที่เทศบาล (ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล) ความรู้สึกสุขของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อนโยบายประชานิยมไม่มีความแตกต่างกัน ในขณะที่ความรู้สึกสุขของผู้ตอบแบบสอบถามนอกเขตเทศบาลมีความสุขมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามในเขตเทศบาลทั้งนโยบายโครงสร้างพื้นฐานและนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่สอง ลักษณะของนโยบายที่ทำให้ประชาชนมีความสุข

ข้อค้นพบได้แก่

(1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะทำให้ประชาชนมีความสุข ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ พบว่า นโยบายใด ๆ ก็ตาม ที่ประชาชนมีสิทธิ และ โอกาสเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ของนโยบายทำให้ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความรู้สึกสุขมากที่สุดถึง 254 คน มีความสุขมาก 512 คน และมีความสุข 868 คน ซึ่งรวมแล้ว 1,634 คนคิดเป็นร้อยละ 75.3 ที่มีความสุขกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจนโยบาย ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามที่รู้สึกเฉย ๆ อีกจำนวน 489 คน ที่เหลืออีก 45 คนเท่านั้นที่มีความรู้สึกด้านทุกข์ ซึ่งให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายเป็นทั้งความต้องการ

และสิ่งที่สามารถสร้างความสุขให้กับประชาชน ประชาชนเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการนโยบายมิใช่เป็นผู้รอรับการบริโภคนโยบายของรัฐเท่านั้น

(2) นโยบายที่ทำให้ประชาชนพึงตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดความสุขแก่ประชาชนอย่างยั่งยืน การรายงานความรู้สึกตนเองว่ามีความสุขหรือความทุกข์จากนโยบาย โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มจังหวัดที่จัดว่ามีเศรษฐกิจดี (รวย) กลุ่มจังหวัดปานกลาง กลุ่มจังหวัดต่ำกว่าปานกลาง พบว่านโยบาย-แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ว่ากลุ่มจังหวัดรวยหรือกลุ่มจังหวัดต่ำกว่าปานกลางต่างตอบแบบสอบถามที่มีการรายงานตนเองว่ามีความสุขมากกับนโยบาย คือ ($\bar{X} = 5.35$ และ $\bar{X} = 5.36$) ตามลำดับ และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานค่อนข้างต่ำ คือ .941 และ 1.05 ส่วนกลุ่มปานกลางมี ($\bar{X} = 5.07$) การรายงานตนเองว่ามีความสุข ซึ่งให้เห็นว่า ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามไม่ว่าจะอยู่ในจังหวัดที่เศรษฐกิจดี ปานกลาง หรือต่ำกว่าปานกลางต่างก็รายงานว่าตนเองมีความสุขกับนโยบายแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น และยังมั่นใจได้มากขึ้นเมื่อประชาชนเรียงลำดับความสุขจากนโยบาย นโยบายที่ผู้ตอบแบบสอบถามเรียงลำดับเป็นลำดับที่หนึ่งมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 28.74 คือ นโยบายตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(3) นโยบายสร้างอาชีพสร้างความสุขแก่ประชาชนมากกว่าให้เงินเพียงอย่างเดียว การมีงาน มีอาชีพซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องการมีงานทำ มีอาชีพที่แน่นอนและมั่นคงนำความสุขมาให้ประชาชนในสังคมมากกว่าการให้เงินเพื่อไปบริโภควัตถุต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งการมีงานทำ สามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง พึ่งตนเองได้ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง ดังนั้น ความทุกข์ใจจากการว่างงานเกิดขึ้นแม้ว่ารัฐบาลจะให้เงินมาใช้ก็ไม่ได้สร้างความสุขที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ เพียงช่วยแก้ปัญหาในระยะสั้นเท่านั้น

(4) ควรให้ความสำคัญกับนโยบายประเภทกระจายความเป็นธรรมให้มากขึ้น รัฐบาลควรดูแลและเห็นคุณค่ากลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม เช่น เด็ก คนชรา คนพิการ คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ฯลฯ ซึ่งสมควรได้รับการเหลียวแล เกื้อหนุน ควรสนับสนุนรัฐ จากประชาสังคมหรือสนับสนุนประชาชนกลุ่มผู้มีฐานะรวยให้มีความสนใจ เรื่องของผู้อื่นหรือสังคมให้มากขึ้น เอื้ออาทรสังคมให้มากขึ้น บริจาคหรือให้ความช่วยเหลือ กลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือเหล่านี้ให้มากขึ้น ที่สำคัญความร่ำรวย ความมั่งคั่งก็ไม่ได้ทำให้มนุษย์เรามีความสุขและเป็นคนดีได้ คนรวยควรต่อสู้กับบริโภคนิยมที่สูงขึ้น (materialism) ที่ทำให้จิตวิญญาณ (spiritual) ลดคุณค่าลง จำเป็นที่คนรวยทรัพย์สิน รวยภูมิปัญญา ช่วยกันเคลื่อนย้ายสติปัญญา สามัญสำนึกมาจากวัตถุนิยม ต่อสู้ทางความคิด ความเห็นแก่ตน กับสิ่งที่เบียดเบียน สนองตอบต่อปัญหาของสังคม ผลักดันการกำหนดนโยบายที่เน้นการกระจายความเป็นธรรมให้มากขึ้น ถักทอเป็นตาข่ายของความเอื้ออาทรส่งผลต่อสังคมที่เข้มแข็ง

(5) การมีกระบวนการนโยบายที่ดีมีธรรมาภิบาลย่อมสร้างผลลัพธ์ที่เป็นความสุขแก่ผู้คนในสังคม ผลสำรวจของ เอแบคโพลล์ ประมวลความสุขและความทุกข์รวม ในช่วงปี พ.ศ. 2551 พบว่า ร้อยละ 56.9 เห็น

ว่า รัฐบาลที่ผ่านมามีปัญหาด้านธรรมาภิบาล การคอร์รัปชัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยนี้ที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เขียนเสนอแนะให้ความสำคัญกับเรื่องธรรมาภิบาลค่อนข้างมากทั้งในส่วนของการกำหนดนโยบาย และการนำนโยบายไปปฏิบัติ

(6) รัฐบาลกำหนดนโยบายที่วางรากฐานให้ระบบการศึกษามุ่งเพิ่มปัจจัยทางบวกต่อจิตใจของประชาชน ความสุขที่แท้จริงเป็นการอยู่อย่างสงบสุข สมดุลทางอารมณ์และมีสติปัญญาแจ่มกระจ่าง ด้วยวิถีชีวิตอันสอดคล้องกลมกลืนและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม⁴ ข้อมูลจากการสำรวจยังสนับสนุนความสุขที่แท้จริง ดังในข้อคำถามในส่วนการรายงานตนเอง ที่ว่าความสุขนั้นเกิดจากมีความเข้าใจ การเข้าถึงความจริง การมีความสุขกับทุกสิ่ง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นทุกข์ก็ตาม อันเป็นความสุขภายในตนเอง ซึ่งไม่ใช่การได้รับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือผลประโยชน์ใด ๆ อันเป็นสิ่งภายนอก ผู้ตอบแบบสอบถามรายงานว่า ความสุขเช่นนี้จะทำให้มีความสุขในระดับสุขมากที่สุด 249 คน คิดเป็นร้อยละ 11.7 สุขมาก 385 คน คิดเป็นร้อยละ 18.0 และสุข 851 คน คิดเป็น ร้อยละ 39.8 ซึ่งแล้วรวมรู้สึกในด้านสุขทั้ง 3 ระดับ 1,485 คน คิดเป็นร้อยละ 69.5 ที่เหลือรายงานว่ารู้สึกเฉย ๆ 590 คน มีอีก 62 คน ที่รายงานว่ารู้สึกในด้านทุกข์ ดังนั้นความเชื่อหรือทัศนคติของบุคคลแต่ละคน เป็นพื้นฐานในการสร้างสุข และลดทุกข์ให้กับตนเองหรือการจัดการความสุขด้วยตนเองนั่นเอง หากรัฐบาลผลักดันนโยบายการศึกษาในรูปแบบต่างๆที่สามารถส่งเสริม สร้างทัศนคติต่อโลก เพาะบ่มจิตใจที่มีความเข้าใจวิถีโลก มีปัญญา ในการสร้างความสุขภายในของเยาวชน ประชาชน แม้มีทุกข์แสนสาหัสเพียงใดก็จะสามารถมีกำลังใจ มีพลังผลักดันเอาชนะหรือลดความทุกข์เหล่านั้นได้

(7) การกำหนดนโยบายที่สำคัญและมีผลกระทบมาก รัฐบาลควรมีการศึกษาทำวิจัยก่อน จะเห็นได้จาก ตัวแปรในการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจเช่นเพศ ระดับเศรษฐกิจ พื้นที่อาศัยและระดับการศึกษาที่ดี ล้วนแล้วแต่บ่งชี้ว่ามีส่วนสำคัญที่ควรพิจารณาในการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองหรือรัฐบาลที่สร้างสุขให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ซึ่งจะเป็นข้อมูลเพื่อสร้างแนวทางสนองตอบต่อปัญหาสังคมบนพื้นฐานของข้อมูลและความรู้ ความถูกต้องและถูกใจประชาชนเช่นเดียวกัน นโยบายที่สร้างความสุขของประชาชนไม่ควรใช้เหตุผลของความถูกต้องที่สร้างคะแนนนิยมในทางการเมืองเท่านั้น แต่ควรมีส่วนช่วยผลักดัน ยกระดับประชาชน

⁴ การศึกษาของ ริการ์ (2551) และความสุขตามแนวคิดของประเทศภูฏาน ต่างก็เห็นว่าความสุขเป็นสภาวะทางจิตใจ ซึ่งความสุขขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของบุคคลมากกว่าเท่ากับการได้รับปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะ ริการ์ ได้สรุปการวิจัยและบทความที่เกี่ยวกับความสุขไว้ว่า เงื่อนไขภายนอกตามที่กล่าวมาแล้วเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อความพึงใจของคนเราแต่นี้น่าหนักไม่มากกว่าร้อยละ 10-15 เท่านั้น ส่วนพันธุกรรมก็มีอิทธิพลต่อนิสัยสร้างสุขหรือทุกข์ของคนประมาณร้อยละ 25 สุดท้ายเราสามารถสร้างความสุขหรือความทุกข์ได้โดยวิธีการดำรงชีวิต วิถีคิด วิถีมองโลก มองเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งวิถีคิด เป็นสิ่งที่อยู่ภายในเป็น การสร้างความสุขจากภายใน ซึ่งบ่มเพาะได้ สอนได้ ซึ่งต้องรู้วิธีบ่มเพาะด้วย คูในริการ์, เอ็ม. (2551). *ความสุขคู่มือพัฒนาทักษะชีวิต*. (สไต ชันติวรพงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.

ยกระดับความรู้และความต้องการของเขาว่าอะไร คือ ความสุขที่แท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

ประเด็นสุดท้าย ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

ตลอดมาประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้กระบวนการที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ด้วยภาวะการณ์การลดลงของทรัพยากรโลกเช่นปัจจุบัน เป็นไปได้ยากที่จะสร้างการเติบโตได้เช่นเดิม จำต้องหันมาทำให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา สร้างการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีการกำกับการบริโภค มีหลักธรรมกำกับ เช่น เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาประเทศที่เน้นความสุขอันเป็นเป้าหมายทั้งของมนุษย์และสังคม

ข้อเสนอแนะในการประเมินนโยบาย

การประเมินนโยบายสาธารณะในมิติปัจจุบันจะประเมินตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการในมิติประสิทธิภาพ มิติประสิทธิผลและความพึงพอใจนั้นอาจเลือกใช้การสำรวจการรายงานตนเอง (Self - report) เป็นอีกทางเลือกเสริมอีกทางเลือกหนึ่งเพื่อทำให้ประโยชน์สุขของประชาชนซึ่งเป็นผลลัพธ์สุดท้ายนั้นวัดผลได้อย่างตรงต่อกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการที่จะวัดจริงๆ โดยประชาชนเป็นผู้ประเมินและรายงานความสุขด้วยตนเอง นอกจากกระบวนการประเมินในรูปแบบเดิมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะนโยบายต่อพรรคการเมือง

ข้อเสนอประการหนึ่งจากการวิจัยคือ ประชาชนมีความสุขกับทุกนโยบายไม่ว่านโยบายนั้นจะเป็นนโยบายประเภทใดก็ตาม พรรคการเมืองทุกพรรคต่างกำหนดนโยบายลดแลก แจก แถม หรือที่เรียกว่าประชานิยมกันทุกพรรค พรรคการเมืองควรเสนอนโยบายที่ทำให้ประชาชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในระยะยาวด้วย เพราะประชาชนจะได้ไม่ต้องพึ่งการเมืองหรือรัฐบาลอย่างขาดไม่ได้เช่นนี้ ประชาชนจะสามารถยืนบนขาของตนเองได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

ด้วยข้อจำกัดบางประการของการวิจัยในส่วนภาคสนาม การวิจัยครั้งต่อไปอาจต้องใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจเรื่องความสุขกับเงื่อนไขที่ปลอดจากประเด็นขัดแย้งทางการเมืองให้ได้มากกว่านี้ นอกจากนี้ การศึกษาภาคสนามควรมีการเพิ่มเติมประเด็นการหาอิทธิพลของปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขภายนอกซึ่งกำหนดความสุข ความทุกข์ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ การมีงานทำ ครอบครัว สุขภาพ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กมล แผลงทับ. (2553). *โครงการเสริมธุรกิจพอเพียงยกระดับชุมชน (คพช.)*. ค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2553, จาก <http://www.dopa.go.th/sml/guidelinenew.html>
- กระทรวงพาณิชย์. (2550). *ข้อมูลการค้าเสริมธุรกิจจังหวัด*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- กระทรวงสาธารณสุข. (2551). *แบบทดสอบสุขภาพจิตของกรมสุขภาพจิต*. กรุงเทพฯ-มหานคร: ผู้แต่ง.
- กระทรวงสาธารณสุข. (2550). *แบบทดสอบดัชนีชี้วัดความสุขคนไทยฉบับสั้น 15 ข้อ: The new Thai happiness indicator (THI-15)*. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2551, จาก <http://www.dmh.moph.go.th/test/thaihapnew/thi15/thi15.asp>
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2551). *การใช้ spss for windows*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์-ธรรมสาร.
- กาเล่ย์ ธรรมะ และคนอื่นๆ. (2550). *ฐานันดร “ความสุขมวลรวม ประชาชาติ” 2 คิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนากรุงเทพฯ การวิจัยความสุขมวลรวมคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2552, พฤษภาคม 17). *สุข ดี เก่ง สร้างได้*. *มติชนรายวัน*, หน้า 11.
- เจษฎี สุขจิรัตติกาล. (2547). *ความสุขมวลรวมประชาชาติ (gross national happiness)*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฐานศึกษา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). *แนวคิดเสริมธุรกิจชุมชน: ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม ที่ระลึกในวาระครบรอบ 60 ปี*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจิตรศิลป์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2551). *ประวัติศาสตร์เสริมธุรกิจไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์-ส.เจริญ
- เฉลยคำตอบผ่านงานวิจัย “เงิน” ซื้อความสุขได้จริงหรือ?. (2547, กรกฎาคม 12). *ประชาชาติธุรกิจ*, หน้า 6.
- ชนัดดา ภูหงษ์ทอง และธีระพร อุวรรณโน. (2552). *ความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับความสุขเชิงอัตวิสัยในเกษตรกร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2549). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. นครปฐม: มหาวิทยาลัย-มหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2551). *ก้าว (ไม่) พันประชานิยม: กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะเศรษฐศาสตร์.
- ณัฐวุฒิ เผาทวี. (2549, สิงหาคม 5). *มาทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยความสุข- กันดีกว่า*. *มติชนรายวัน*, หน้า 9.

- ดุจเดือน พันธุมนาวิน. (2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศ. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 49, 147-166.
- ธีรณ พงศ์มพัฒน์. (2553). *นโยบายความสุข จิต วัตถุและความต้องการที่ไม่สิ้นสุด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างคุณภาพ (สสส.).
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2552). การบริหารรัฐกิจร่วมระหว่างรัฐบาล ท้องถิ่น และประชาสังคม (ส่วนกลาง). *วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมศาสตร์*, 41(1), 95-113.
- ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2546). *การวิเคราะห์นโยบายเศรษฐกิจและสังคม (PM 614)*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะรัฐศาสตร์.
- ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2549). *บทความนโยบายสาธารณะที่ดีบนฐานเสรีภาพและ จริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นพดล กรรณิกา. (2549). *ความสุขมวลรวมของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย- เอแบคโพลล์.
- นพดล กรรณิกา, เนตรนภิส ละเอียด และพรภพ แสงทอง. (2550). *จากมาตรวัดความสุข- ภูฏาน สู่วิธีการวิจัยความสุขมวลรวมของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย-อัสสัมชัญ สำนักวิจัยเอแบคโพลล์.
- นภาพรณ พิพัฒน์. (2550). *เปิดโลกความสุข GNH*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ป. อ. ปยุตโต. (2546). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ปึงปอนด์ รักอำนวยกิจ และพิริยะ ผลพิรุฬห์. (2550, มิถุนายน). *ความสุขกายสบายใจ ของคนเมือง*. เอกสารนำเสนอในการประชุมวิชาการนคราภิวัฒน์และวิถีชีวิต-คนเมือง, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2548, ธันวาคม 21). เศรษฐศาสตร์กับความอยู่ดีมีสุข. *มติชนรายวัน*, หน้า 6.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.
- พระไพศาล วิสาโล. (2548). *นโยบายประชานิยมกับศีลธรรมและความผาสุกทางสังคม*. ม.ป.ท.
- พระราชวรมุนี. (2518). *เทพรำลึก*. นนทบุรี: ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2545, พฤษภาคม 10). ไขว้ผลวิจัย กองทุนหมู่บ้าน 7 หมื่นล้านเดิมทุนทางสังคม ชักดาบจับจ๊อย-สก. โตขึ้น 0.8%. *มติชนสุดสัปดาห์*, หน้า 5.
- พสุ เดชะรินทร์. (2550, กุมภาพันธ์ 6). รายได้กับความสุข. *กรุงเทพธุรกิจ*, หน้า 3.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, สรชัย พิศาลบุตร และอภิชัย อภิชาติบุตร. (2552). *ความสุขของคนกรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน 2552*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ธุรกิจบัณฑิตโพลล์.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2549, กรกฎาคม 27). ขับเคลื่อนสังคมแห่งความสุขความดีต้องมาก่อนความรู้. *ประชาชาติธุรกิจ*, หน้า 6.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2550ก, กุมภาพันธ์ 3). *แผนที่ความดี*. *มติชน*, หน้า 11.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2550ข). *แผนที่ความดี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ธุรกิจบัณฑิตย์โพลล์. (2551). *ความสุขของคนกรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน 2552*.

กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

ริการ์, เอ็ม. (2551). *ความสุขคู่มือพัฒนาทักษะชีวิต*. (ศศิโส ชันติวรพงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.

วรชัย ทองไทย และสุริย์พร พันพึ้ง. (2550). *นคราภิวัฒน์และวิถีชีวิตเมือง*. โรงพิมพ์-มหาวิทยาลัยมหิดล

วารกรณ์ สามโกเศศ. (2550). *ศาสตร์แห่งความหลุดพ้นและสิ้นหวัง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

วอลเลซ, บี. เอ. (2552). *ศาสตร์แห่งการภาวนาการหลอมรวมพุทธศาสนากับประสาทวิทยา*. (เพชรรัตน์ พงษ์เจริญสุข, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แปลนพินิต.

วีระ สมบูรณ์. (2550, สิงหาคม). *ความสุขในสังคมสมัยใหม่: จิตวิญญาณ สังคมและวิทยา-ศาสตร์*. เอกสารนำเสนอในการประชุมวิชาการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสนทนาพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์มูลนิธิพันดาราาร่วมกับศูนย์จริยธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคณะอักษรศาสตร์.

วุฒิสาร ดันไชย. (2552). *รายงานการสัมมนาเรื่อง นิติรัฐ ทางรอดหรือทางเลือกของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สเก็ดดาว วัฒนลี. (2550). *เศรษฐกิจพอเพียงความสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักพัฒนานโยบายสาธารณะ.

ศศิโส ชันติวรพงศ์. (2551). *ความสุข: คู่มือพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญที่สุด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันเพื่อการวิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง. (2551). *โครงการเศรษฐกิจสมดุลใหม่ ความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน*. เชียงใหม่: ผู้แต่ง.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2547) *รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในระดับเมืองและชนบท*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2547). *พักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2549, มีนาคม 22). *ตรวจแฉกนโยบายประชานิยมเม็ดเงินสู่รากหญ้าควรเดินหน้าหรือถอยหลัง*. *ไทยรัฐ*, หน้า 5.

สมชัย จิตสุชน. (2544, พฤศจิกายน). *การพัฒนากับความยากจน*. ใน *ยุทธศาสตร์กับการขจัดปัญหาความยากจน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา-การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชนร่วมกับมูลนิธิ-ชัยพัฒนา.

สมชัย จิตสุชน. (2544, พฤศจิกายน). *การพัฒนากับความยากจน*. เอกสารนำเสนอ ในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2544 เรื่องยุทธศาสตร์การขจัดปัญหาความยากจน, สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย.

สะเก็ดดาว วัฒนลี. (2549). *การวิจัยเชิงปริมาณเรื่องความสุขประสบการณ์จากต่างประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ.

สัญญา คุณากร. (2552, ตุลาคม 8). *การสัมภาษณ์พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินการบินไทย* [รายการโทรทัศน์]. กรุงเทพมหานคร: สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสถาบันวิจัยและ ให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2553) *รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในระดับเมืองและชนบท*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-10*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2553). *ริเริ่มพัฒนาเครื่องมือวัดผลการพัฒนาประเทศตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง”*. ค้นเมื่อ 6 กันยายน 2553, จาก www.nesdb.go.th/portals/0/news /common/CMU.pdf

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *เอกสารแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). *เอกสารการประเมินผลรัฐบาล พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). *โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาสู่สถาบันการศึกษาและ โครงการวิจัยประเมินผลคุณภาพคนไทย การวิจัยพัฒนาตัวชี้วัดสุข ดี เก่ง*. ค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2553, จาก <http://www.thaihealth.or.th/node/8560>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). *การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหาร-งานของรัฐบาลปี 2547*. วารสารสถิติ, 15(1), 8.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). *รายงานสรุปการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลงานรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในรอบ 4 ปี พ.ศ. 2547*. กรุงเทพฯ-มหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด สป.มท. (2553). *แผนพัฒนาจังหวัดกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2553-2556)*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

สำนักพัฒนาสุขภาพจิต. (2544). *แบบสอบถามสุขภาพจิต*. กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต.

สุจิตรา อ่อนค้อม. (2545). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.

สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี. (2551, กันยายน 30). *เร่งสร้างภูมิคุ้มกันสัปดาห์วิกฤตแฮมเบอร์เบอร์*. [รายการสุรณัณฑ์วันนี้].

กรุงเทพมหานคร: สถานีโทรทัศน์ TNN.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2549). *จุดเปลี่ยนประเทศไทยเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การเงินธนาคาร.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2552) *การไหลลื่นของโลกสมัยใหม่*. เอกสารนำเสนอในการประชุมสัมมนาประจำปีของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการพลเรือน, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการพลเรือน.

เสรี พงศ์พิศ. (2550ก). *เศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค.

เสรี พงศ์พิศ. (2550ข). *เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลังปัญญา

เสรี พงศ์พิศ. (2552). *วิถีชุมชนพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.

เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์. (2550). *การวัดความสุขของคนในชาติและนโยบายที่ส่งเสริมให้คนเป็นสุขควรเป็นอย่างไร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนานโยบาย-สาธารณะ.

อภิชัย พันธเสน. (2544). *พุทธเศรษฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

อภิชัย มงคล และคนอื่น ๆ. (2547). *รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาและทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับใหม่*. ขอนแก่น: โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นราชนครินทร์.

อรสุดา เจริญรัตน์. (2546). *เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจิตรศิลป์ มูลนิธิวิจิตรศิลป์.

อุไรวรรณ ภู่วิจิตสุทิน. (2550, กรกฎาคม 13). *อมาตยา เซน. กรุงเทพธุรกิจ*, หน้า 6.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2549). *ทักษิณ-ประชานิยม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

เอบัคโพลล์. (2549). *ความสุขมวลรวมของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยเอบัค-โพลล์.

เอบัคโพลล์. (2551ก, ธันวาคม 29). *ความสุขมวลรวมของประชาชนคนไทยประจำเดือนตุลาคม - ต้นเดือนพฤศจิกายน 2551: กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งใน 18 จังหวัดของประเทศ. โลกวันนี้*, หน้า 4.

เอบัคโพลล์. (2551ข). *แนวโน้มนโยบายความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ. กันยายน 18 มิถุนายน 2551*, จาก <http://www.ryt9.com/s/abcp/574404>

เอบัคโพลล์. (2551ค). *ดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนในช่วงหลังการเปลี่ยนขั้วทางการเมือง. กันยายน 18 กุมภาพันธ์ 2551*, จาก <http://www.ryt9.com/s/abcp-/491918>

เอบัคโพลล์. (2552). *ความสุขมวลรวมของคนไทยในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม-มหามงคล: กรณีศึกษาตัวอย่างประชาชนระดับครัวเรือนใน 17 จังหวัดของประเทศ. กันยายน 20 พฤศจิกายน 2552*, จาก <http://www.abcpoll.au.edu/flash/2552/ hotpoll080152>

- Anderson, E. J. (1984). *Public policy making*. New York: Houghton Mifflin College Div.
- Anielski, M. (2007). *The economics of happiness*. Vancouver, Canada: New Society.
- Aridas, T. (2000). *The happiest countries in the world*. Retrieved March 27, 2001, from <http://www.gfmag.com/tools/global-database/ne-data/10294-the-happiest-countries-in-the-world.html>
- Baksi, R. (2547). บทสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรีภูฏาน ในรายการ Q & A in Time of India. เอกสารนำเสนอในการประชุม Gross National Happiness Conference, องค์การ-สหประชาชาติ.
- Bentham, J. (1948). *An introduction to the principles of morals and legislation*. New York: New American Library.
- Brooks, C. A. (2008). *Gross national happiness*. New York: Basic Books.
- Catherine, F. M. (2007). Neo-happiness approach: Lesson from past paradigms to promote the inclusion of happiness in international development. *Chulalongkorn Journal of Economic*, 19(3), pp. 254-259.
- Donnelley, S. (2004). *How Bhutan can measure and develop (GNH) gross national happiness*. Thimphu, Bhutan: The center for Bhutan studies.
- Dunn, W. N. (1994). *Public policy analysis an introduction*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Dutt, N. (1960). *Early monastic buddhism*. New York: Calcutta Oriental Book.
- Dwivedi, O. P. (1994). *From underdevelopment to sustainable development*. London, United Kingdom: Macmillan.
- Dye, T. R. (1998). *Understanding public policy*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Eric, W. (2008). *The geography of bliss*. Amsterdam, Netherlands: Grand Central.
- Eric, W. (2009). *The geography of bliss: One Grump's search for the happiest places in the world*. Amsterdam, Netherlands: Grand Central.
- Eystone, R. (1942). *From social issues to public policy*. Southeast, WA: Library of Congress Cataloging Data.
- Fowler, J. H., & Christakis, N. A. (2008). Dynamic spread of happiness in a large social network: Longitudinal analysis over 20 years in the framingham heart study. *British Medical Journal*, 338, 23-31.
- Haidt, J. (2006). *The happiness hypothesis*. Great Britain, WA: Arrow Books.
- Hatry, P. H., Wholey, J. S., & Newcomer, E. K. (1994). *Handbook of practical*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Hogwood, B. W., & Gunn, L. A. (1989). *Policy analysis for the real world*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Hoiberg. (2007). *Happiness and economies growth: Green growth as regional strategy for the well-being of all environment sustainable development division*. Bangkok, Thailand: UNESCAP.
- Jacobs, N. (1971). *Modernization without development, Thailand as an Asian case study*. New York: Praeger.
- John, K. W. (2003). *Agendas, alternatives, and public policies*. New York: Longman.
- Joseph, S. E., & Chalton. (2005). *Fair trade for all*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Kahnemen, D., Diener, E., & Schwarz, Nt. (1999). *Well-being the foundations of hedonic psychology*. New York: Russell sage Foundation.
- Kathy, C. (2000). Grounded theory: Objectives and constructive methods. In N. K. Dengin & Y. S. Lincoln (Eds.). *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 1-4). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kingdon, J. W. (2010). *Agendas, alternatives, and public policies*. Gambrills, MD: Pearson Education.
- Lane, R. (2001). *The loss of happiness in market democracies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Layard, R. (2005). *Happiness, lesson from a new science*. London, United Kingdom: Penguin Group.
- Lester, J. P., & Stewart, J. (2000). *Public policy: An evolutionary approach*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Lowi, J. T. (1946). American business. *Journal World Politics*, 16, 677-715.
- Lugino, B., & Porta, P. L. (2005). *Economic & happiness: Framing the analysis*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness*. New York: Penguin.
- Lyubomirsky, S. (2008). *The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want*. New York: Penguin.
- Mark, N. (2552). *ดัชนีโลกไม่มีสุข*. (เนาวนิจ สิริผาศิวัฒน์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.
- Martinussen, J. (1997). *Society, state and market*. New York: Fernwood.
- Martinussen, J. (1998). *Aristotle the Nicomachen ethics*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Mcmahon, D. M. (2006). *Happiness: A history*. New York: Group West.
- Meadows, D. H. (2519). *The limits to growth*. (อมร รักษาสิทธิ์ และปฐม มณีโรจน์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- Mill, J. S. (1867). *Utilitarianism*. Northwest, WA: Bobbs-Merrill.

- Mulgan, G. (2006). *Good and bad power*. London: Allen Lane.
- Ng, Y. -K., & Ho, S. L. (2006). *Happiness and public policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Okun, A. M. (1975). *Equality and efficiency: The big tradeoff*. Northwest, WA: Brookings.
- Parsons, W. (1995). *Public policy: An introduction to the theory and practice of policy analysis*. Great Britain, WA: Edward Elgar.
- Putt, A. D., & Springer, J. F. (1989). *Policy research: Concept, methods, and applications*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Random House.
- Shumacher, E. F. (1993). *Small is beautiful*. London: Vintage Book.
- Thinley, Y. J. (2005). *What does gross national happiness (GNH) mean?*. Halifax, Canada: Jossey-Bass.
- Vedung, E. (2000). *Public policy and program evaluation*. Upper Saddle River, NJ: Transaction.
- Veenhoven, R. (2004). Happiness as aim in public policy: The greatest happiness principle published. In A. Linley & S. Joseph (Eds.). (2nd ed., pp. 658-678). *Positive psychology in practice*. Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.
- Veenhoven, R. (2007). *Happiness in nation*. Rotterdam, Netherlands: Erasmus University of Rotterdam.
- Wayne, P. (1995). *An introduction to the theory and practice of policy analysis*. Northampton, MA: Edward Elgar.
- Weimer, D. L., & Vining, A. R. (1989). *Policy concepts and practice*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- White, N. (2006). *A brief history of happiness*. Flynn, Australia: Blackwell.
- Wholey, S. J., Hatry, P. H., & Kathryn, N. E. (1994). *Handbook of practical*. Flynn, Australia: Blackwell.